

Note arheologice pe șantierele de construcție din București

MIOARA TURCU

Săpăturile de salvare
de la Popești-Leordeni

În cursul unor cercetări de suprafață în raza comunei Popești-Leordeni, pe un martor de terasă înaltă a Dîmboviței, s-au observat urmele unor cuptoare de pământ tăiate parțial, prin amenajarea drumului ce duce la secția sere a Cooperativei Agricole de Producție Popești-Leordeni. Pentru identificarea lor, s-a întreprins, în vara anului 1968, o restrînsă cercetare arheologică, între 20 iunie — 30 iunie.

Din primul cuptor, secționat longitudinal de drumul amintit, se mai păstra doar camera de foc (lățimea de 1,75 m, lg. de 3,10 m și înălțimea de 1,40 m) săpată în solul viu. După degajarea acestora de pământul de umplură, s-a dat peste o vatră puternic înroșită. Atît în pământul de umplură cit și pe vatra cuptorului nu s-au aflat urme materiale care ar fi putut indica la ce a folosit cuptorul și cărui timp îi aparține. Avînd în vedere dimensiunile camerei de foc, neobișnuite la cuptoarele de olar și mai puțin la cele de pîine, înclinăm a crede că este probabil un cuptor menajer, folosit poate în colectiv de locuitorii satului Popești-Leordeni. (fig. 1) sat menționat în documentele veacului al XVII-lea¹.

Vecin cuptorului descris, s-a găsit altul mai mic aproape în întregime distrus de drumul gospodăriei și de un șanț modern, păstrînd numai aproximativ 0,35 m², din suprafața vetrei.

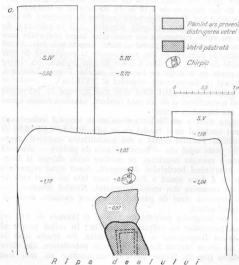
Prin extindere spre vest a profilului amenajat în dreptul celor două cuptoare, a apărut conturul unui bordei ce se adîncește la 0,80—0,90 m față de nivelul actual. Profilul cruțat a dat posibilitatea stabilirii următoarei stratigrafii : peste solul viu — loess castaniu de pădure — urmează un strat de culoare cenușiu negricios, ce conține mult chirpic și fragmente ceramice aparținînd bordeiului descoperit. Acest strat reprezintă locuirea din cea de a doua epocă a fierului, care taie un strat cafeniu cu rare fragmente ceramice din epoca bronzului. Nivelul următor, superior, e format dintr-un strat de pământ de culoare castaniu deschisă, ce cuprinde humusul actual.

Bordeiul păstrat (pe lungimea parțială de 2,05 m și lățimea de 3,05 m) avea forma unui patruleter cu colțurile rotunjite ; în colțul nordic al încăperii s-a păstrat fragmentar o vatră deschisă. Pe crusta arsă la cenușiu se afla un decor incizat format din două patruletere, ale căror colțuri se întretaiau (fig. 2). Vetre decorate asemănător au mai fost

¹ Documente privind Istoria României veacul XVII. Tara Românească, IV. Ed. Acad. R.S.R., p. 356, p. 370.

1. Cuptor feudal.

2. Piașul bordeiului getic.

descoperite în București, la Mihai Vodă² și la Popești Novaci³. După materialul ceramic foarte fragmentar găsit în bordei, constituit din resturi de câni și vase de dimensiuni mijlocii lucrate cu mâna, precum și din fragmente aparținând unor fructiere, strecurători și străchini lucrate la roată, bordeiul poate fi datat în sec. II—I î.e.n.

Ceramica prezintă asemănări cu aceea aflată în așezarea Latène de la Tinganu⁴.

Concomitent cu lucrările care au afectat malul tăiat de drumul spre sere, s-a procedat la o explorare amănunțită a zonei învecinate, spre sat. Cu această ocazie s-a stabilit existența unei așezări din epoca bronzului, situată îndeosebi în punctul de maximă înălțime a dealului, unde în prezent sînt clădirile magaziiile fermei. Această așezare este dovedită prin numeroase fragmente de la vase lucrate dintr-o pastă care conține ca degresant mult nisip și pietriș cu bobul mărunt, avînd suprafața aspră. Prin observațiile efectuate în împrejurimile dealului, menționăm descoperirea la suprafața solului, a două piese lucrate din silex : o microlită și un vîrf de cuțit.

Descoperirile arheologice de la Popești-Leordeni inscriu încă un punct pe harta arheologică a Capitalei.

Les fouilles archéologiques de sauvetage

de Popești-Leordeni

RÉSUMÉ

A l'occasion de certaines recherches archéologiques de surface, effectuées sur un témoin de terrasse, coupée par l'aménagement de la route qui mène à la section des serres du C.A.P. Popești-Leordeni, on a découvert des débris de deux fours ménagers. Les deux fours datent de l'époque féodale (XVIIe-ème siècle). Sur cette même place on a encore découvert un taudis partiellement conservé, pourvu d'un foyer décoré. D'après la céramique, le taudis date du II—I^e-ème siècle a.J.C. On a établi sur cette même place aussi l'existence d'un habitat datant de l'époque de bronze.

¹ D. V. Rosetti și S. Morintz, *Din cele mai vechi timpuri și pînă la formarea Bucureștilor*, în *Bucureștii de odinioară*, 1958, p. 29.

² Radu Vulpe, *Șantierul arheologic Popești, Raport preliminar*, în *S.C.I.V.*, 1—2, 1955, p. 239.

³ Panait I. Panait, Mădăra Turcu, Paul Cernovodeanu și Iulia Constantinescu, *Complexul medieval Tinganu. Așezarea Latène*, în *Cercetări arheologice în București*, II, 1965, pp. 270—276.

Liste des illustrations

1. Four féodal
2. Plan du taudis gétique

MIOARA TURCU

Sondajul arheologic

de la Pantelimon 3 (1967)

În zona de est a orașului București, pe partea dreaptă a drumului ce duce spre comuna Pantelimon, la circa 700 metri, est de sanatoriul T.B.C. Pantelimon, se află un promontoriu, ce face parte din terasa stîngă a

riului Colentina. Pe acest teren în cursul lunii octombrie 1967 s-a efectuat un sondaj arheologic.

Perechea pregătitoare deschiderii șantierului a dat posibilitatea identificării la suprafața solului a unor urme materiale care aparțineau primei epoci a fierului, precum și secolelor III—IV e.n. și sec. VI e.n.

Din punct de vedere stratigrafic așezările menționate nu se suprapun toate pe aceeași suprafață de teren.

Astfel urmele hallstattiene, identificate într-un pământ cenușiu granulos, au fost constatate numai spre interiorul terasei, suprapunând astfel stratul steril galben-castaniu. Locuirea din secolele III—IV constă dintr-o depunere destul de inegală ca grosime, ce suprapune pe cea din prima epocă a fierului. Așezarea de sec. VI e.n. apare numai pe latura sudică a promontoriului în vecinătatea Colentinei.

Cercetările, cu un caracter de sondaj, au fost începute prin săparea unei secțiuni (S.I.) pe versantul nordic al dealului, urmînd în general direcția pantei nord-sud.

Perpendicular pe această secțiune, pe latura vestică a dealului a fost săpată a doua secțiune (S. II). Paralel cu S. I la o distanță de 150 metri de aceasta s-a trasat o a treia secțiune notată S. III.

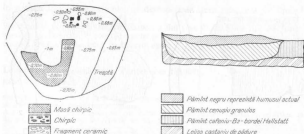
În secțiunile I și III a fost surprins stratul cenușiu închis cu aspect granulos cuprinzînd fragmente ceramice hallstattiene. Grosimea depunerilor aparținînd primei epoci a fierului variază între 0,20 metri — 0,35 metri.

În extremitatea estică a secțiunii III au fost semnalate resturile unei locuințe de suprafață (B.2) urmărită apoi prin casete deschise la laturile de est și vest ale șanțului respectiv. Locuința depistată la adîncimea de 0,45 metri față de nivelul solului actual este de formă patrulateră cu colțurile rotunjite ($4,50 \times 4$ metri). Pe latura de sud-vest a casei s-a găsit o treaptă ceea ce dovedește că intrarea se făcea pe această parte, (fig. 1). Pămîntul scos cu ocazia degajării locuinței este amestecat cu chirpici păstrînd urme de pale ce provin de la lipitura pereților.

Tot materialul — foarte sărăcăcios — rezultat atît din strat (secțiunile I—III) cît și din locuință este alcătuit numai din fragmente ceramice. Resturile vaselor, lucrate dintr-o pastă amestecată în mod obișnuit cu cioburi pisate și nisip, au culoarea cenușie mai rar cărămizie, în spîrtură cenușie. Deoarece fragmentele sînt foarte mici este greu de reconstituit formele ceramicii cărora aparțin. Totuși distingem resturi de la străchini tronconice sau de la vase de dimensiuni mijlocii în formă de borcan, bitronconice cu pereții arcuți și buza teșită. Decorul pe aceste forme este rar înțilnit și alcătuiește numai niște mici apucători.

Încadrarea cronologică a ceramicii hallstattiene de la Pantelimon nu se poate face, deoarece resturile de cultură materială sînt puține și sporadice, alături de ceramică negăsindu-se alte obiecte care ar putea susține vreo argumentare.

■ *Observații asupra secțiunii de la Pantelimon*
A doua așezare depistată pe platoul terasei de la Pantelimon corespunde unui strat cenușiu compact ce se poate data în secolele III—IV e.n.

1. Planul și profilul bordului hallstăttian.

Acest strat este constat în secțiunea II unde suprapune pe cel aparținând hallstätt-ului.

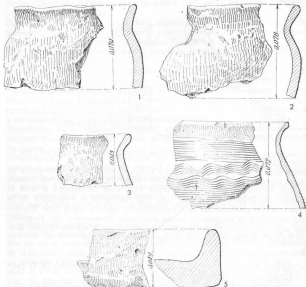
Materialul din secolele III—IV este compus din fragmente ceramice ce redau următoarele forme caracteristice : străchini, oale și căni de culoare cenușie lucrate la roată dintr-o pastă fină, bine amestecată și arsă la cenușiu. Pe lângă aceste forme s-au mai descoperit și fragmente de la vase mari de provizii. Ele sînt confecționate dintr-o argilă bine frământată conținînd în compoziție multe pietricele. Numeroase sînt fragmentele ceramice cărămizii sau roșlatică ce provin de la amfore. Cîteva dintre ele au fost date în exterior cu angobă albă.

2

În capătul de vest al secțiunii II a fost surprins un bordel (B I) care după materialul rezultat a aparținut sec. VI e.n.

Locuința rectangulară cu colțurile rotunjite este de dimensiuni mici (2,75 m × 2,50 m), aflată la adîncimea de 0,50 metri. În interiorul locuinței nu s-au constatat gropi de parî, însă către regiunea de mijloc a acestuia s-au găsit bucăți de chirpic cu urme de birne, rezultat din lipitura pereților. Într-un colț al bordului s-a descoperit un cuptor, plasat la circa 0,20 m distanță de conturul laturii nordice a acestuia. Cuptorul a fost lucrat pe o platformă crăpată în solul viu (15—17 cm deasupra nivelului locuinței). În această platformă s-a adîncit locul unde urma să se facă vatra, iar apoi s-au ridicat pereții laterali precum și bolta cuptorului. Bolta acestui cuptor a fost însă distrusă de plug. Forma cuptorului este în potcoavă cu vatra ovală. La degajare s-au găsit numeroși vîlătuci din lut de formă prismatică¹, precum și cîteva fragmente

¹ Această situație a fost întâlnită și la cuptoarele așezărilor de sec. VI e.n. aflate la Ciurel și Străulești (cf. Sebastian Morintz, *Săpăturile de pe Dealul Ciurel. Șantierul București*, în *Materiala și cercetări arheologice*, vol. VII, pp. 601—602; Margareta Constantin și Panait I. Panait, *Săpăturile de la București Noi 1960*, în *Cercetări arheologice în București 1962*, vol. I, p. 94 și 95; Idem Șantierul arheologic Băneasa — Străulești, în *Cercetări arheologice în București*, 1963, vol. II, p. 79).

2. Ceramica din secolele VI—VII e.n. (1—3 ; 5, lucrată cu mina, 4, lucrată la roată).

ceramice. În general inventarul acestui bordel este sărac, fiind alcătuit numai din ceramică lucrată cu mina și la roată.

Fragmentele lucrate cu mina reprezintă aproape exclusiv tipul de borcan cu pereți dreți, puțin arcuți spre umărul vasului și fundul plat. Pasta recipientelor bine frământată conține pietricele (fig. 2/1 ; 2/2 ; 2/3). Ceramica lucrată la roată este reprezentată numai prin câteva fragmente. Dintre acestea un fragment din partea superioară a corpului unui borcan este lucrat la roată repede¹ și are plasat imediat sub buză un decor alcătuit din linii în val încadrate între linii paralele (fig. 2/4). Pasta acestor vase conține o mare cantitate de pietricele și nisip.

¹ Forme asemănătoare sînt descoperite în București pe strada Soldat Ghivăn Nicolae (materialul se află în depozitul Muzeului de istorie a municipiului București) și la Militari Cîmpul Boia (cf. Vlad Zirra și Gheorghe Cazimir, *Unele rezultate ale săpăturilor arheologice de pe Cîmpul Boia din cartierul Militari, în Cercetări arheologice în București 1962*, vol. I, (fig. 18/11).

În aceeași locuință menționăm și descoperirea unui fragment de tîpsie³ (fig. 2/5).

Sondaajul arheologic de la Pantelimon a dat posibilitatea identificării unor așezări din diferite epoci, care prin prezența lor atestă o îndelungată locuire a acestor meleaguri, în diferite epoci.

Le sondage archéologique de Pantelimon 3 (1967)

RÉSUMÉ

Sur une colline près de la rivière Dimbovița, derrière l'hôpital T.B.C. Pantelimon, on a effectué un sondage archéologique.

A cette occasion on a découvert les traces d'un très ancien habitat hallstattien et du Moyen Âge précoce I—III—IV et VI—VII-ème siècle, après J.C.

Liste des illustrations

1. Plan et profil du taudis hallstattien.

2. Céramique des VI—VII-ème siècles travaillées à la main (1—3; 5) 4 travaillée à la roue.

ARISTIDE ȘTEFĂNESCU

Pantelimon 5 (1970)

Cu prilejul lucrărilor de terasare și amenajare a fundului viitorului lac Pantelimon au fost semnalate morminte ce aparțineau unui cimitir medieval.

Chiar jos în lunca inundabilă a riului, tractoriștii Dănescu Costin și Nica Gheorghe, conduși de tehnicianul Petre Ștefan, care lucrau în acest sector, numit de localnici „Casa morarilor” au observat deranjarea unor morminte cu ocazia răzuicilor pe care le efectuau.

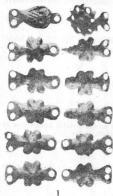
În imediata apropiere, cu câțiva ani în urmă, s-au mai făcut cercetări arheologice, în cursul cărora s-au precizat urme ale locuirii din prima epocă a fierului, din secolele III—IV și secolul VI¹. Dar locul pe care au fost deschise secțiunile arheologice, este situat pe un bot de terasă, terenul fiind în pantă ușoară, aflându-se deasupra zonei inundabile cu cca. 4 metri.

Surprinzător, în lunca joasă a riului, în imediata apropiere a cursului său, se situează necropola așezării feudale tirzii. Terenul este nefavorabil așezărilor, deoarece în afara pericolului iminent de inundații, nivelul apei freatice este destul de ridicat. În răzuiala efectuată mecanic au apărut numeroase morminte sau indicii ale prezenței acestora. Unele nu au putut fi cercetate deoarece intervenția mașinilor le-a deranjat puternic.

Dimensiunile relativ mari ale necropolei, avînd laturile de cca 30×20 metri și frecvența ridicată a celor inmormîntați aici ca și urmele unei

² Un fragment de tîpsie s-a găsit și la Căpela Nouă (cf. Valeriu Leahu, *Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în 1969 la Căpela Nouă, în Cercetări arheologice în București 1962*, vol. I, p. 42, fig. 28).

³ M. Turcu, *Sondaajul arheologic de la Pantelimon 3 (1967)*, în acest număr.

1

2

3

4

5

1. Inventarul, necropolei din secolul XVIII-XIX, de la Pantelimon 5;
1. copii pentru veșminte; 2. pafta; 3. ace pentru prins marama; 4-5. monede.

construcții din cărămidă sînt indicații pentru atribuirea acestora, unei așezări stabile, însumînd cca. 250—300 morminte. De remarcă este și faptul că spre centrul necropolei, adică în jurul construcției de zid, densitatea înhumărilor este mai mare. Aici s-au întîlnit chiar numeroase suprapuneri și deranjamente din vechime. Mormintele aparțin unor maturi dar sînt prezente și schelete de copii.

Toate înhumările sînt în poziție normală cu scheletul întins pe spate, orientat est-vest, cu miinile pe piept sau abdomen.

M. 1 — mormînt de adult, răvășit de intervenția mecanică.

M. 2 — matur, poziția este normală, brațele sînt pe lîngă corp, iar miinile sînt încrucișate în zona antebrățelor pe abdomen. Lipsește craniul afectat de răzuirea terenului. La mina dreaptă a fost găsită o monedă oxidată.

M. 3 — matur. Mormîntul a fost puternic deranjat de amenajarea terasei cu care prilej a fost desfăcută și o altă înhumare suprapusă de M 3. În acest context, în pămîntul corespunzător primului nivel de înhumări s-a găsit un fragment nelizibil de monedă oxidată.

M. 4 — adult robust, dar conservat rău din cauza umezelii terenului. Miinile au fost depuse pe abdomen. Deasupra brațului stîng s-a găsit o monedă oxidată, nelizibilă.

M. 5 — adult înhumat în poziție normală, întins pe spate. Încă din vechime a fost deranjat, iar cu prilejul lucrărilor, au fost zdrobite capul și oasele bazinului. Brațele au fost răvășite din vechime. În regiunea bazinului sînt urme ale unui obiect din bronz. O parte au unei paftale a fost recuperată din zona abdomenului. Către brațul stîng s-au putut observa puternice urme ale unui obiect oxidat, probabil ce-a de a doua piesă a paftalei deranjate.

M. 6 — adult, femeie în vîrstă de cca. 40 ani, prezintă o dantură cu ușoare lipsuri în rîndul incisivilor. A fost o înhumare în poziție normală. Lipsește brațul stîng deranjat chiar din vechime. Mina dreaptă a fost depusă pe piept. În jurul capului au fost descoperite cîteva ace pentru prins marama. În pămîntul de umplutură erau antrenate cîteva fragmente ceramice acoperite cu un smalt subțire de culoare verzuie.

M. 7 — matur deranjat la terasare. În jurul capului s-au observat cîteva ace pentru prins marama. Brațul drept a fost așezat pe piept, iar cel stîng pe abdomen. Capul căzuse ușor spre dreapta.

M. 8 — matur avînd capul căzut spre dreapta, ambele brațe au fost încrucișate pe piept. Înhumarea normală deranjează un alt mormînt M10.

M. 9 — matur, puternic afectat de lucrări. Poziția a fost normală. La înhumare a avut o haină încheiată cu o serie de copci de-a lungul pieptului.

M. 10 — înhumarea este suprapusă și deranjată de M 8. Scheletul nu-l complet. Din zona pieptului s-au recoltat cîteva copci din bronz, de la o haină.

M. 11 — copil sub 10 ani. Este deranjat din vechime. Îi lipsesc partea dreaptă și miinile.

M. 12 — matur puternic afectat de lucrări și deranjat încă din vechime : capul a fost căzut spre dreapta. Pe piept s-au aflat cîteva copci marcînd haina purtată.

Așadar, avem de-a face cu un cimitir așezat în jurul unei construcții de zid, probabil biserică. Deși lucrările au coborît nivelul terenului cu peste

un metru, se mai păstrează răzlete fragmente ceramice cu smalt verzui, buze de cale cu profil triunghiular în secțiune, specifice secolelor XVIII—XIX. Procesul de răzuire a terenului a făcut să dispară urmele semibordelelor și a afectat până la ultimul rând de cărămizi, construcția din centrul necropolei. Întărind ideea că zidăria aparține unei biserici distruse, s-a observat că zidul sudic se înscrisă exact pe direcția est-vest. În momentul de față putem preciza doar zidul sudic și o parte a celui vestic. La întilnirea lor se creează un unghi drept. Răzuirea mai adincă ne împiedică să facem considerații asupra existenței unei abside spre est. Putem spune că este o construcție modestă cu ziduri de numai 0,41—0,42 metri. Mortarul este slab, probabil și din cauza umezelei, avînd în compoziție numai var și mult nisip. Are o culoare gălbuie, fiind caracteristic monumentelor de secol XVIII—XIX². Cărămida folosită, arsă la roșu, are dimensiunile: 0,24 m × 0,13 (0,14) m × 0,04 m întilnită la monumentele perioadei cum sînt: Hanul Manuc, Casa Eliad și altele.

Inventarul necropolei se compune din cîteva monede, unele fragmentare, din argint, o piesă a unei paftale de bronz, un număr de copii de diferite tipuri ca și ace pentru prinsul maramei.

Monedele găsite sînt emise în bănările otomane și germane³. O monedă de un pfenning este marcată 1748, cea de a doua este o monedă otomană din argint (acce) emisă de Mustafa III la 1757. Monedele alături de celelalte elemente situează necropola în cea de a doua jumătate a secolului XVIII și în prima parte a secolului XIX.

În urma acestor cercetări de salvare, în care nu s-au putut face decît însemnări, într-o zonă în care se acționase mecanic anterior, toate indiciile duc către atribuirea necropolei, unei așezări, care se va fi aflat în jur. Din așezare n-a mai rămas nimic, răzuirea producîndu-se mai adînc decît nivelul interior al semibordelelor. S-au găsit pe teren la o distanță de cca. 100 m de necropolă fragmente ceramice presărate în terenul răzuit datînd din secolele XVIII—XIX.

Hărțile de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea indică în zona menționată numai satul Pantelimon⁴.

S-ar putea crede că în fața în care se locuia aici, Colentina curgea ceva mai la nord, nepericlitînd locuințele de pe terasă.

De-a lungul timpurilor, satele de pe malurile Colentinei s-au dezvoltat și au dispărut în contextul marelui oraș. Puține dintre ele și-au menținut identitatea și vechia arie peste timp. Printre acestea Pantelimonul s-a păstrat deși este foarte probabil să-și fi schimbat vatra. Aceasta s-a produs fie datorită pericolului apelor Colentinei, fie atrase de nucleul așezat pe un loc mai înalt, în jurul ctitoriei lui Grigore Ghica II din 1735. Vatra satului în secolele XVIII—XIX, probabil a fost în jurul necropolei prezentate, pe locul care în viitorul apropiat va dispărea sub talazurile unui lac de agrement pentru bucureșteni.

² P. I. Panait, *Observații pe șantierele de construcții. Sala Palatului R.S.R., C.A.B., M.I.R.*, I, pp. 151—157.

³ Identificările monedelor le datorăm cercetătoarei M. Grigoriuță.

⁴ Poziția trupelor austriece a Prințului de Coburg în august și septembrie 1790 la Văcărești și în anul 1791 la București și Harta austriacă a Țării Românești din 1798.

Pantelimon 5 (1970)

RÉSUMÉ

Les fouilles de sauvetage du point Pantelimon 5 ont été occasionnées par les travaux de systématisation des lacs de Colentina. A cette occasion on a découvert et on a étudié un nombre de douze tombes, appartenant à une nécropole d'environ 600 m² où ont pu être ensevelis un nombre de 250—300 inhumations. La nécropole comprenait outre des squelettes, quelques fragments céramiques, des monnaies, un fragment d'une boucle de ceinture, des aiguilles pour voile et des agrafes pour les vêtements.

Datée du 1748, une monnaie allemande d'un pfénning, et une autre monnaie ottomane datée du 1737, près d'autres indices typologiques des autres pièces, encadrent cette nécropole aux siècles XVIII—XIX. Elle est située dans une zone peu favorable pour un habitat, qui se serait déplacé sur une terrasse plus élevée, autour de la fondation de Grigore Ghica II. Étant donné que dans cette zone les cartes de la fin du XVIII-ème siècle ne mentionnent que le village Pantelimon, on attribue la nécropole à ce village, car tout près d'elle se trouve ce même village.

Liste des illustrations

1. Inventaire de la nécropole du XVIII—XIX-ème siècle de Pantelimon 5 :

1. agrafes pour vêtements ; 2. boucle de ceinture ; 3. agrafes pour attacher le voile ; 4—5. monnaies.